
CIVIC EDUCATION IN PRIMARY SCHOOLS IN SERBIA FOR THE PURPOSE OF ACQUIRING KNOWLEDGE OF SOCIAL LIFE

Vesna Lj. Minic

The Prizren Teachers College – in Leposavic, [Serbia, minic.vesna@gmail.com](mailto:minic.vesna@gmail.com)

The paper is the result of research within the project: "Kosovo and Metohija between national identity and European integration" (III 47023), funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of Republic of Serbia.

Abstract: Democratization of the social system in Serbia brought with it the need to reform and democratize the education system. One of the significant results of this process is the introduction of compulsory elective subjects in primary schools. Bearing in mind the experience of many European countries, in accordance with the democratization and humanization of the society as a whole, Civic Education and Religious Studies were introduced as elective subjects in Serbia. In the school year 2001/02, the curricula were introduced which had completely different characteristics than those that were previously used for teaching. These two subjects were first introduced as elective ones, therefore they were optional, not mandatory, and students were given the opportunity to choose whether to attend one, the other, both or none of the subjects. In 2005 they got the status of compulsory elective subjects. The objective of the Civic Education subject is for the students to acquire knowledge, develop skills and abilities that are the basis of the overall personality development, as well as to train an individual to live in a modern civic society. Civic Education encourages the development of children and youth in the spirit of respect for human rights and freedoms, peace, tolerance, gender equality, understanding and friendship among nations, as well as ethnic, national and religious groups. It contributes to democratization, promotion of values that emphasize the importance of intercultural dialogue and solidarity. The main role of civic education is to create responsible and informed citizens, that is, to provide them with knowledge necessary for active participation in a democratic, civic society, for decision-making and for a sense of responsibility for the future of the society. Civic education has three dimensions: cognitive, which implies the acceptance of ideas, concepts, systems; Social, which refers to the ability that democracy is carried out in various forms and at all stages of life; and Affective dimension, which emphasizes the recognition and acceptance of democratic values. The principles of the effectiveness of civic education include: explaining the functioning of democracy and democratic institutions, understanding of human rights reflected in international conventions and other agreements, strengthening of participatory abilities that enable students to deal with society's problems, the use of interactive teaching and learning methods focused on students, and strengthening the culture of democracy and peace in schools and all aspects of society.

Keywords: civic education, primary school, social life, human rights, Serbia.

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ У СРБИЈИ У ФУНКЦИЈИ СТИЦАЊА ЗНАЊА О ДРУШТВЕНОМ ЖИВОТУ

Весна Љ. Минић

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавићу, Србија, minic.vesna@gmail.com

Резиме: Демократизација друштвеног система у Србији донела је са собом и потребу за реформисањем и демократизацијом школског васпитно-образовног система. Један од значајних резултата овог процеса јесте увођење обавезних изборних предмета у основној школи. Имајући у виду искуства бројних европских земаља, у Србији су, у складу са демократизацијом и хуманизацијом друштва у целини, уведени предмети Грађанско васпитање и Верска настава. Школске 2001/02 године уведени су образовни садржаји који су имали потпуно другачије карактеристике од оних који су раније били заступљени у наставном плану и програму. Ова два предмета су најпре уведени као факултативни, дакле, били су изборни, не обавезни, и ученицима се пружала могућност да бирају да ли ће похађати један, други, оба или ниједан наставни предмет. Године 2005. добили су статус обавезних изборних предмета. Циљ предмета Грађанско васпитање је да ученици стекну знања, развијају способности и вештине које су основа целовитог развоја личности, као и оспособљавање појединца за живот у савременом грађанском друштву. Грађанско васпитање подстиче развој деце и младих у духу поштовања људских права и слобода, мира, толеранције, равноправности полова, разумевања и пријатељства међу народима, етничким, националним и верским групама. Оно доприноси демократизацији, промовисању вредности које указују на важност интеркултурног дијалога и

солидарности. Основа грађанског васпитања је да ствара одговорне и информисане грађане, тј. да им пружа знања неопходна за активно учешће у демократском грађанском друштву, доношење одлука и одговорност за будућност истог. Грађанско образовање има три димензије: когнитивну, која подразумева прихватање идеја, концепција, система; социјалну, која се односи на способност да се демократија спроводи у разним облицима и свим фазама живота; и афективну димензију, која истиче препознавање и прихватање демократских вредности. Принципи ефикасности грађанског образовања обухватају: објашњавање функционисања демократије и демократских институција, схватање људских права која се одражавају у међународним конвенцијама и другим споразумима, јачање парципаторних способности које пружају могућност ученицима да се баве проблемима друштва, коришћење интерактивних метода наставе и учења фокусираног на ученика, као и јачање културе демократије и мира у школи и свим аспектима друштва. **Кључне речи:** грађанско васпитање, основна школа, друштвени живот, људска права, Србија.

1. УВОД

Грађанско васпитање и образовање је дубоко укорено у идеји Европе након Другог Светског рата, и оно се у њој данас, широко спроводи. Оно није ограничено ни простором ни временом формалног образовања. Афирмише идеју перманентног образовања, јер нам је позната чињеница да ниједна диплома у савременим условима живота није довољна за квалитетан и успешан живот у датом друштвеном окружењу. Данас се све више користи термин образовање за демократију и грађанско друштво, при чему означава скуп васпитних и образовних мера и активности које имају за циљ оспособљавање деце и младих, као и одраслих за улогу активног грађанина у савременом, демократском, организованом друштву. Поред тога што грађанима пружа знања и стручност неопходне за активно учешће у демократском грађанском друштву, грађанско образовање развија свест о важности активног учешћа грађана у процесима доношења одлука и њихове одговорности за будућност грађанског друштва. Зато се тежи промовисању предмета Грађанско васпитање у Србији, које упознаје ученике са основним принципима друштвеног живота. Сходно томе, ваља говорити и о стручном оспособљавању и усавршавању наставника који изводе наставу поменутог предмета, а којима се не придаје посебан значај.

2. САДРЖАЈИ ГРАЂАНСКОГ ВАСПИТАЊА У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ У СРБИЈИ

Грађанско васпитање се, према наводима Базића (2012: 53) одређује као „облик формалног образовања за демократију и грађанско друштво, које чини скуп васпитних и образовних мера и активности чији је циљ да се млади људи оспособе за живот у демократском друштву и да активно учествују у јавном животу таквог друштва“. Образовно-васпитни програми који се остварују у циљу „припреме активног и одговорног грађанина у савременом друштву најчешће се помињу под називом грађанско образовање“ (Кулић, 2006: 109). Наставни план и програм Грађанског васпитања у основној школи израђен је за два циклуса. Први циклус основношколског образовања, од првог до четвртог разреда основне школе има јединствен општи циљ предмета за све разреде који се може исказати синтагмом „сазнање о себи и другима“. Подстицање развоја аутономне личности и капацитета ученика полази од перспективе деце као „компетентних актера који развијају различите стратегије деловања у различитим структуралним контекстима“ (Томановић, 2006: 56). Сазревање ученика је део персонализације – индивидуализације личности и разумевања односа социјалног света који их окружује. У том смислу, циљ предмета Грађанско васпитање у овом узрасту је постављен тако да развија вредности и вештине које ће омогућити ученицима да се формирају као аутономне, компетентне, одговорне, креативне и активне личности у односу на себе и друге у свом социјалном окружењу.

У првом и другом разреду заједничка је реализација задатака наставног програма, који су усмерени на самоосвешћивање, упознавање и изградњу личног идентитета, сопствених осећања и потреба ученика, као и на јачање капацитета за адаптацију на школску средину и успешну социјалну интеграцију. Учење ненасилне комуникације део је оспособљавања ученика да упознају непосредно друштвено окружење и пронађу сопствено место у њему. У трећем разреду се уводе задаци који се односе на димензију различитости. Она на овом нивоу добија на пуноћи социјалног садржаја тако што се везује за стереотипе који се односе на пол, изглед, узраст, порекло, понашање. Нова област је морално расуђивање, као и неговање еколошке свести, као важног дела учења за активно грађанство и рада за јавно добро. У четвртог разреда се реализују задаци који се односе на потпуно нове категорије попут: људских права, демократије, мира, толеранције, културе и различитости, дискриминације, солидарности и др. У суштини, садржаји предмета Грађанско васпитање за први циклус основношколског образовања се базирају на стицању вештина и знања који припремају ученике за: слободно изражавање мишљења и ставова, толерантну и аргументовану комуникацију, стицање критичког става према себи и социјалном окружењу.

Други циклус основношколског образовања се односи на план и програм наставе од петог до осмог разреда. Циљ програма Грађанског васпитања за овај узраст се односи на „оспособљавање ученика за активно и одговорно учешће у животу друштва, проширивање практичних знања о демократији, њеним принципима и вредностима. Фокус Грађанског васпитања у петом разреду се односи на школски живот и уређеност у њему, док је у шестом разреду усмерен на локалну средину и доношење одлука од значаја за живот заједнице у којој ученици живе (Службени гласник РС, Просветни преглед, 2006: број 6). Програм седмог разреда наставља развојни правац предмета са фокусом на појмове који се односе на друштво, као што су “политика, држава, власт и грађанин“ (Службени гласник РС, Просветни преглед, 2009: број 6). Програм осмог разреда изборног предмета Грађанско васпитање односи се на положај детета у савременом друштву, као и медије у њему. Претходна знања и искуства се овим програмом проширују, чиме се стварају услови да „ученици још боље разумеју проблематику у вези са положајем деце, како на локалном, тако и на глобалном нивоу“ (Службени гласник РС, Просветни преглед, 2008: број 6). Суштина датог предмета у другом циклусу основношколског образовања се из разреда у разред допуњује, у циљу стварања одговорне, активне, свестране личности савременог друштва.

3. ЗАДАЦИ НАСТАВЕ ГРАЂАНСКОГ ВАСПИТАЊА

Задачи наставе предмета Грађанско васпитање у првом циклусу основношколског образовања, према бројним ауторима који се баве овом темом, се односе на следеће важне ставке: олакшавање процеса адаптације на школску средину и подстицање социјалне интеграције – успостављање односа пријатељства и сарадње са вршњацима; подстицање развоја сазнања о себи, сопственим осећањима и потребама, свести о личном идентитету и особености, самопоштовања и самопоуздања; проширивање знања и умења за решавање проблема; учење техника за превладавање непријатних емоционалних стања; учење видова самопотврђивања, без агресивности и уз уважавање других; подстицање социјалног сазнања, разумевања и прихватања међусобних разлика; подстицање групног рада, саморазумевања и сарадње; развијање комуникативних способности и конструктивног разрешавања сукоба са вршњацима и одраслима; развијање креативног изражавања; упознавање ученика са дечијим правима; подстицање и оспособљавање за активну партиципацију у животу школе при чему је битно да све што ученици раде, уствари раде из унутрашње позитивне мотивације, а не због принуде и послушности засноване на страху. У другом делу овог циклуса задаци се односе на: подстицање групног рада, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима; оспособљавање ученика да препознају и разумеју сопствена осећања и потребе, и њихову међусобну повезаност, да штите и остварују своје потребе на начин који не угрожава друге; развијање креативног изражавања; оспособљавање ученика за коришћење ненасилне комуникације; развијање и неговање основних људских вредности; оспособљавање ученика да упознају и уважавају дечија права и да буду способни да активно учествују у њиховом остваривању. Неки од задатака у другом циклусу основношколског образовања односе се на: подстицање и оспособљавање за активно учешће у животу локалне заједнице; разумевање функционисања нивоа и органа власти; упознавање мера власти; упознавање права и одговорности грађана на нивоу заједнице; развијање комуникацијских вештина неопходних за сарадничко понашање, аргументовање ставова и изражавање мишљења; обучавање за тимски начин рада; развијање способности критичког расуђивања и одговорног одлучивања и деловања; разумевање појмова који се односе на грађанина, државу, власт; упознавање са карактеристикама одговорног и активног грађанина; разумевање концепта универзалности права детета; стицање знања о узроцима различитог степена остварености права детета у савременом свету; подстицање развоја критичког односа према појавама злоупотребе права детета; упознавање са местом, улогом и значајем међународних организација које се у свом раду баве унапређивањем положаја деце; упознавање са улогом медија у креирању слике детета у друштву и др.

4. ЗАКЉУЧАК

Из наведеног се може закључити да је предмет Грађанско васпитање веома значајан за оспособљавање ученика за друштвени живот, тј. за активно учествовање у њему. Зато је од виталног значаја указати на препоруке даљег развоја и квалитета овог предмета. Оне се односе на: промовисање предмета, односно упознавање јавности са природом предмета, као и његовим садржајем; разматрање предлога који су све бројнији, а односе се на увођење Грађанског васпитања као обавезног предмета; укључивање ученика који су похађали овај предмет у живот локалне заједнице или невладиних организација; волонтирање у датим установама које имају сличне активности; обезбеђивање средстава за извођење наставних активности; додатно образовање и усавршавање наставника Грађанског васпитања, као и обезбеђивање одговарајућих приручника који би се користили у настави истог.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Базић. Ј. *Друштвени аспекти образовања*. Институт за политичке студије/Учитељски факултет. Београд/Лепосавић. 2012.
- [2] Кулић. Р. Смисао и значење грађанског образовања одраслих. *Теоријско-методичке основе грађанског васпитања*. Учитељски факултет. Јагодина. 2006.
- [3] Службени гласник РС. *Просветни преглед*. Министарство просвете РС. Београд. Број 6. 2006.
- [4] Службени гласник РС. *Просветни преглед*. Министарство просвете РС. Београд. Број 6. 2008.
- [5] Службени гласник РС. *Просветни преглед*. Министарство просвете РС. Београд. Број 6. 2009.
- [6] Томановић. С. *Друштво у превирању*. ИСИ ФФ. Београд. 2006.